

TÓTH TAR ÉVA

ÉLETEK MÚLHATNAK RAJTA

– AZ ELSŐSEGÉLYNYÚJTÁS ALAPJAI A KÖZÉPISKOLÁSOK BIOLÓGIAOKTATÁSÁBAN, 5. RÉSZ

Sorozatunk előző részében a sokkos állapotban lévő beteg ellátását, illetve az idegrendszer különböző sérüléseit, többek között az agyvérzés jeleit és ellátását ismertettük. Az 5. óra modelljének keretén belül a külső környezeti tényezők kiváltotta sérülésekkel fogunk foglalkozni.

Kezdhethjük a tanórát a diákokkal folytatott beszélgetéssel, elmagyarázhatják, mit értenek külső környezeti tényezők alatt. Rátérve a tananyagra, elsőként megemlíthetjük az égési sérülések ellátását. A veszélyes égési sérülések közé tartoznak a mély égési sérülések, az arc, kéz, láb és a nemi szervek égési sérülései, a nagy felületű és a tenyérnyi nagyságú középfokú égési sérülések. Ezekben az esetekben először is a kiváltó okot kell megszüntetni (tűz eloltása), és számolni kell a füst és a meleg okozta légzőszervi sérülésekkel is. Célunk a seb lehűtése és a légzés megfigyelése. A tünetekhez tartozik az erős fájdalomérzet, légzési elégtelenség, sokk. A beteget fektessük le egy pokrócra (semmiképp sem a koszos földre), amíg a mentőkre várunk, legalább 10 percen keresztül hűtsük a sérült testrészt, mielőtt még a szövetek dagadni kezdenének, óvatosan vegyük le az ékszereket, szoros ruhadarabokat, amennyiben nincsenek a testre tapadva. Egy steril anyaggal (géz, konyhai fólia, műanyag zacskó, vászon) takarjuk le a sérülést, hogy megakadályozzuk a fertőzést (az arcot hagyjuk ki). Figyeljük meg a sérült pulzusát, légzését, kezeljük a sokkhelyzetet (előző óra modellje). SOHA ne tegyünk az égési sérülésre tejet, zsírt, vaját, ragtapaszt! A kialakult vízhólyagokat SOHA ne szúrjuk ki! Tűzesetnél az épületben ne használjuk a liftet, ne használjunk gyúlékony anyagokat. Ha lángra kap a mi öltözékünk is, vegyünk magunkra egy pokrócot, és guruljunk a földön fekvve. Amennyiben otthon szerzünk égési sérülést (forró víz, vasalás), érvényesek

az imént leírt utasítások, végül tiszta gézzel kössük át a sebet. A légutak égési sérülése esetén hirtelen duzzanat alakulhat ki, mely fulladáshoz vezethet. Kínáljuk meg a sérültet hideg vízzel, jégkockával.

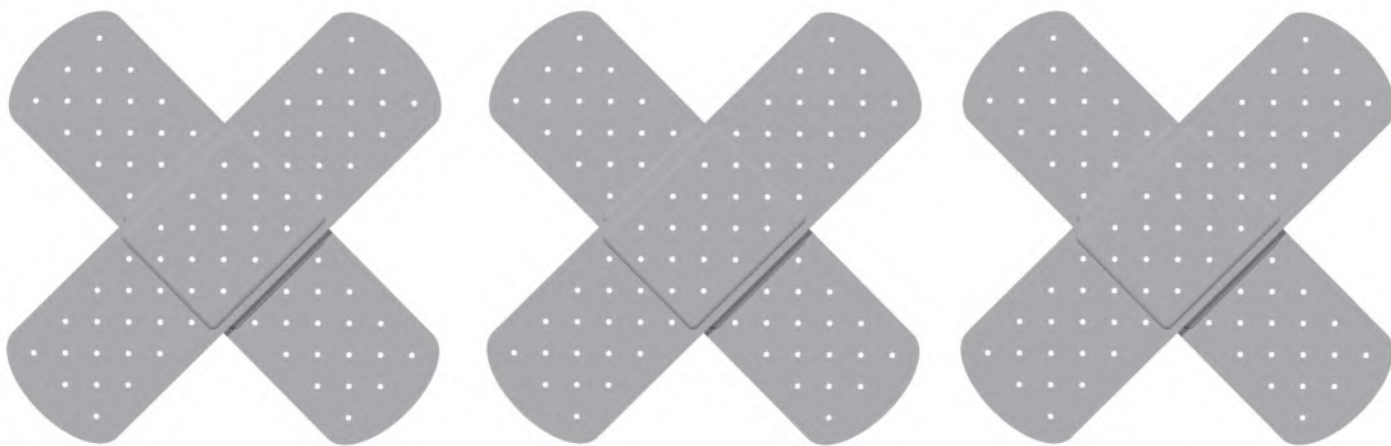
Égési sérülések keletkezhetnek akár kémiai anyagok által is. Legyünk elővigyázatosak, ezek az anyagok gőzöket, párákat is kibocsáthatnak. A sérültet vigyük át egy biztonságos helyre, a helységet szellőztessük ki, száraz ronggyal itassuk fel a maró anyagot (a savak vízzel hőt termelnek, mely további égési sebeket okozhat), vízzel mossuk ki a sebet legalább 20 percen keresztül. A szem sérülésekor kb. 10 percig mossuk a sérült szemét lassú vízsugárral mindkét oldalról.

A klímaváltozás miatt a biztonságos napozásra nagyobb figyelmet kell fordítanunk. A leégés kiváltó okai közé tartozik az erős napsugárzás, illetve egyes gyógyszerek okozta napérzékenység. Jellemző rá a vörös bőrszín, a fájdalom, vízhólyagok kialakulása. A sérültet takarjuk le törölközővel, vigyük árnyékos helyre, polcoljuk fel a lábait, hűtsük hideg vízzel a testét 10 percen keresztül, és kortyoltassunk vele hideg, sós vizet (1 liter víz, 1 kávéskanál só). Mindig védekezzünk a leégés ellen kalappal, kendővel, sapkával, rövid ujjú pólóval, erős faktorszámú fényvédő krémekkel, és a napon való tartózkodást mellőzzük 11 és 15 óra között. A hőtől való túlhevülés során a szervezet dehidratáltsága lép fel, mely tünetei a fejfájás, szédülés, zavarodottság, étvágytalanság, hányinger, izzadás, végtaggörcsök, szapora szívverés és légzés, forró, vörös bőr és magas (40°C) testhőmérséklet. A beteget hűtsük le vizes borogatással, később helyezzük stabil oldalfekvésbe, és hagyjuk megfigyelés alatt.

Meg kell említeni a fagyási sérüléseket is, melyek legfőképp a végtagokat, ujjakat érintik hosszú időn át tartó hi-

deg időben. Az érfalak roncsolódnak, ezért üszkösödés, szövetelhalás lép fel (fekete szín), mely a mozdulatlan sérülteknél gyakori. Tünetei: szúró fájdalom, sápadtság, a bőr megkeményedése, színének elváltozása (kékes színű), a lábadozás ideje alatt vöröses színűvé válik, forró és fájdalmas, vízhólyagokkal borított lesz. A beteget sürgősen vigyük meleg helyre, kezünkkel melegítsük fel a fagyott testrészt (ne dörzsölgünk), később helyezzük meleg vízbe (kb. 40°C), óvatosan szárítsuk, gézzel kössük át, polcoljuk fel és szállítsuk orvoshoz a beteget. A hipotermia (kihűlés) fogalma alatt a testhőmérséklet csökkenését értjük (35°C alá, 30°C alatt halálos lehet). Legfőképp fűtetlen lakások, mozgásképtelenség, krónikus betegségek, fáradtság, alkohol, rossz időjárási körülmények, nem megfelelő öltözet, vizes ruházat okozhatja. A sérült ilyen esetben hidegrázásra panaszkodhat, bőre fehér, száraz, viselkedése zavarodott, levert, légzése lassú és felületes, pulzusa gyenge. A vizes ruhát cseréljük szárazra, melegítsük fel a testét (40°C) egy ülőfürdővel, fektessük ágyba, itassuk vele meleg italokat, levest vagy magas energiatartalmú élelmet (csokoládé).

Fontos hangsúlyozni a mérgezőes sérülések ellátását is. A mérge szájon át, bőrön keresztül, belélegzéssel, szemem keresztül, illetve tű segítségével a bőrön keresztül is bejuthat a szervezetbe. Az ilyen sérülések okozói többek között a tisztítószeres, melyek maró hatásúak. A mérgezés tünetei főképp a hányás (vérrel keveredve), eszméletvesztés, gyomorégés, jelei pedig a sérült közelében lévő üres vegyszeres flakonok lehetnek. Az elsősegélynyújtás folyamán próbáljuk meg kideríteni, mit nyelt le a sérült, SOHA ne próbáljuk meg hánytatni a beteget, amennyiben a sérült szája is égési sérülésekkel teli, adjunk neki hideg vizet kortyolgatni. Ha eszméletlen a sérült, ellenőrizzük

a légzési funkciókat, és készülünk fel az esetleges lélegeztetésre. Gyakrabban előfordulhat gyógyszer és/vagy drog túladagolása, melynél a tünetek hatóanyagok szerint eltérőek lehetnek, viszont nagyon hasonlítanak a fentebb leírtakhoz, ezért mindenképpen az eddig szerzett tudásunk alapján járjunk el (tudjuk meg, milyen anyagot használt a beteg, vagy vegyünk mintát a kihányt maradékokból). Az alkohollal való túladagolásról fontos tudnunk, hogy akár halálos következményei is lehetnek, de mindenképp eszméletvesztéssel, fulladással, a test kihűlésével (az alkohol értágító hatása miatt) vagy epilepsziás sokkal is társulhat. Figyelmeztető jel lehet a tudatzavar, vörös és nedves arc, mély és hangos légzés, később a száraz, felduzzadt arc és sekélyes légzés, gyenge, de gyors pulzus, valamint a kitágult pupillák (fény hatására lassan reagálnak). Amennyiben ilyen tünetekkel találkozunk, védjük a sérültet a kihűléstől, nézzük meg, nincs-e valamilyen egyéb sérülése (fejsérülés, vérzés, törés), figyeljük az életjeleket, de SOHA ne hánytassuk a beteget!

Akaratlanul is mérgezés áldozatai lehetünk, pl. élelmiszerek által, melyek baktériumok vagy vírusok hordozói lehetnek, de akár mérgező növények/gombák által is. Az ilyen mérgezés tünetei pár óra alatt jelentkeznek hányás, hasmenés, láz, sokkhatás, fej- és gyomorfájás formájában. Igyekezzünk vízzel pótolni az elvesztett folyadékot.

Gyakori sérülés lehet a szabadban töltött idő alkalmával a rovarok általi csípés. Az előző órán már megmagyaráztuk, hogy egyes embereknél allergiás reakciót válthat ki a rovarcsípés, ún. anafilaxiás sokkot. De bárkinél előfordulhatnak különböző komplikációk abban az esetben, ha számtalan rovarcsípés történik, vagy a szájüregben, légző utakban történik a csípés, mivel duzzanat keletkezik a csípés helyén, ami fulladást okozhat. Az ellátás során al-

kalmazzunk hideg, jeges borogatást, ha a szájüregről van szó, akkor adjunk szopogatni a sérültnek jégkockát. Veszélyes lehet egy túra alkalmával a kígyó általi marás is. Hazánkban egyetlen mérges kígyó él szabadon, a keresztes vipera, melynek marása csak nagyon ritkán okoz halált. Kígyómarás után nyugtassuk meg a sérültet. Amennyiben kevesebbet mozog, lassabban terjed a mérge a szervezetben. A marás látható nyoma a két szemfog bemélyedése, kísérő tünete az erős fájdalom, piros bőr, duzzanat, hányinger, látászavar vagy légzésleállás. A sérültet helyezzük olyan testhelyzetbe, hogy a szív magasabban legyen a sérülésnél, a sebet mossuk le vízzel, szárítsuk meg és takarjuk le, a végtagot a seb felett lazán szorítsuk el egy kötszerrel. NE használjunk érszorítót, NE vágjuk ki a sebet késsel, és NE szívjuk ki szánkkal a mérget!

Tengerparti kirándulások gyakori sérülése a tengeri élőlények által szerzett sebek. Általában a trópusi medúza csípése veszélyes: öntsünk a sebre ecetet vagy tengervizet, szorítsuk el a seb feletti részt lazán, a végtagot ne mozgassuk, és hívjunk orvost. Amennyiben tengeri sünn okozta sérülést szenvedünk, áztassuk be a végtagot legalább 30 percre annyira forró vízbe, amilyet csak el tudunk viselni, a sebet hagyjuk szabadon, és menjünk minél gyorsabban orvoshoz. Állat okozta sérüléseknél meg kell még említenünk a harapást, melynél azonnali orvosi ellátásra szorul a sérült a fertőzések elkerülése érdekében. Mossuk ki a sebet vízzel és szappannal, gézlapokkal szárítsuk meg és ragtapasszal ragasszuk le, majd keressünk orvosi segítséget.

ÉGÉSI SÉRÜLÉSEK

Az internet vagy könyvek segítségével keressétek meg az égési sérülések súlyossági fokozatait és jellemzőiket (könnyű, középsúlyos és a súlyos). Ugyanilyen módon keressétek meg a

mai korszerű gyógymódokat az ilyen fajta sérülések gyógyítására.

GYÓGYSZERÉSZ

Tökéletes feladat egy kis böngészéshez az egyes gyógyszerek/drogok által okozott túladagolási, mérgezési tüneteiknek összefoglalása. Példaként említhetjük az aszpirint, paracetamolt, antidepresszánsokat, stimulációs és hallucinogén anyagokat (amfetamin, LSD, kokain), narkotikumokat (morfium, heroin) és oldószereket (ragasztók).

ALKOHOL

Mivel a diákok körében az alkohol- és drogfogyasztás elcsépelet téma, ezért képekkkel, videókkal tudjuk hatásosan szemléltetni ezeknek az anyagoknak a káros hatását (egy egészséges és egy alkoholfüggő ember mája közti különbség bemutatása).

KEDVENCEK

Ha már az állatok okozta sérülésekről beszéltünk, kitérhetünk a háziállatok által terjesztett betegségekre is (kutya, macska, madarak, hullók és kétéltűek), hogy a diákok tisztában legyenek a higiénikus állattartással és annak veszélyeivel.

ÉRDEKESSÉGEK:

A gyermekek elhalálozásának leggyakoribb okai közé az esések, fulladások, mérgezések és tüzesetek tartoznak. A balesetek az elhalálozási ráta listáján a 3. helyet foglalják el.

Statisztikai adatok alapján a balesetek kétszer olyan gyakoriak a fiúknál, mint a lányoknál, és ugyanilyen gyakori a városi gyerekeknél, mint a vidékieknél. A leggyakrabban a 13.-15. életév közöttieknek fordul elő, míg az 1-3 éveseknél az égési sérülések, forrázások gyakoriak. Az 5-15 éves korosztályt a fulladásos sérülések, forrázások, gyúfával való tűzgyújtás, elektromos áram okozta sérülések jellemzik.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. Melyik NEM tartozik az égési sérülés ellátásához?

- a) Kommunikáció
- b) Hideg vizes hűtés
- c) Tejfőllel hűteni
- d) Fertőtlenítés

2. Mennyi ideig végezzük a hideg vizes hűtést?

- a) 5 percig
- b) 10 percig
- c) 15 percig
- d) 20 percig

3. Melyik állítás IGAZ? Az égési sérülést mindig kell fertőtleníteni, mert... (TÖBB VÁLASZ)

- a) Csökkenti a fájdalmat
- b) Nagy a fertőzésveszély
- c) Gyakori szövődmény a fertőzés
- d) Nyílt sérülésnek tekinthető

4. Melyik állítás IGAZ?

- a) Az égési sérülés hűthető tejföllel.
- b) Fertőtlenítőként sebhintőpor is alkalmazható.
- c) A sebbe égett ruhát egy határozott mozdulattal távolítsuk el!
- d) Égési sérülést súrlódás is okozhat.

5. Háztartásban előforduló erősen maró anyag: (TÖBB VÁLASZ)

- a) A vízkőoldó
- b) Az ecet
- c) A citromlé
- d) A lefolyótisztító

6. Melyik a marási sérülések ellátásának helyes sorrendje?

- a) Biztonság, kommunikáció, maró anyag száraz ronggyal felitatása, vízzel öblítés, fertőtlenítés, fedőkötés, orvos.
- b) Biztonság, kommunikáció, fertőtlenítés, fedőkötés, orvos.
- c) Biztonság, vízzel öblítés, fertőtlenítés.
- d) Biztonság, kommunikáció, vízzel öblítés.

7. Melyik NEM tipikus tünete az ételmérgezésnek?

- a) Hasfájás
- b) Hasmenés
- c) Hányás
- d) Remegés, rángógörcsök
- e) Hőemelkedés, láz

8. Mely intézkedéseket alkalmazuk az ételmérgezés ellátásánál? (TÖBB VÁLASZ)

- a) Megfigyelés
- b) Folyadékpótlás
- c) Hányingercsillapító gyógyszer alkalmazása
- d) Eszméletvesztésnél a légzés ellenőrzése

9. A túlzott alkoholfogyasztás jelei közé tartozik a (TÖBB VÁLASZ):

- a) Jókedv, kommunikáció
- b) Tudatzavar
- c) Összeszűkülte pupillák
- d) Kitágult pupillák

10. Melyik NEM lehet mérgebejutási „kapu”?

- a) Légutak
- b) Szem
- c) Hajszálok
- d) Végbélnyílás
- e) Bőr
- f) Szájüreg

11. Melyik teendő szükséges napszúrás esetén? (TÖBB VÁLASZ)

- a) Sokkfektetés
- b) Folyadékpótlás
- c) Stabil oldalfekvés
- d) Vigyük árnyékos helyre
- e) Hagyjuk egyedül pihenni a beteget

12. Melyik NEM segíti elő a kihűlést (hipotermiát)?

- a) Vizes ruházat
- b) Erős szél
- c) Alacsony léghőmérséklet
- d) Alkoholos befolyásoltság
- e) Túlzott folyadékbevitel

13. Mely állítások IGAZak? Állati csípés esetén... (TÖBB VÁLASZ)

- a) ... is indokolt a fertőtlenítés
- b) ... megfontolandó a csípés feletti szorítókötés
- c) ... kialakulhat anafilaxiás sokk
- d) ... kalcium-pezsztábla alkalmazandó
- e) ... hatékony lehet a hideg vizes hűtés
- f) ... azonnal mentőt kell hívunk

14. Melyik javasolt? Kirándulás során társunk figyelmetlenségéből rálép egy viperára, és az megmarja lábszárát.

- a) A seb jelzése
- b) A sérült végtag nyugalomba helyezése
- c) A végtag szoros elkötése
- d) A seb kiszívása szájjal

15. Ha tengeri sünnre lépünk...

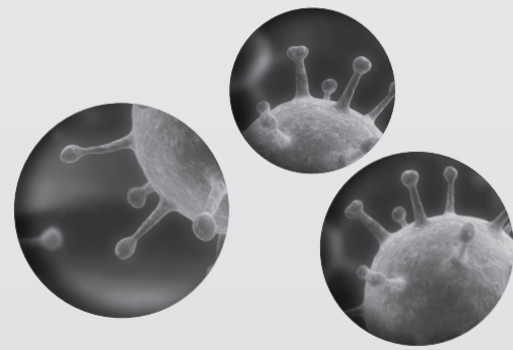
- a) ... a végtagot áztassuk forró vízbe 30 percen keresztül
- b) ... mossuk ki a sebet tiszta vízzel legalább 20 percen keresztül
- c) ... nyomjuk ki kézzel a sebből a mérget
- d) ... fertőtlenítsük ki a sebet, és kössük át gézkötéssel

Megoldókulcs:

① c ② b ③ b|c|d ④ d ⑤ a|d

⑥ a ⑦ d ⑧ c ⑨ b|d ⑩ c

⑪ b|c|d ⑫ e ⑬ a|c|e ⑭ b ⑮ a

Az előző fejezetben azt fejtegettük, aszerint, hogy az élőlények sejtmaganyagát membrán határolja-e körül vagy sem, két nagy csoportot alkotnak. Az egyikbe tartoznak a *prokarióták*, másikkba az *eukarióták*. Ennek ellenére már régóta tudjuk, hogy léteznek olyan mikroorganizmusok, amelyeknek nincs sejtjes szerveződésük, sőt némelyek közülük bizonyos körülmények között kristályos alakot is öltenek, de még ilyen állapotukban sem tekinthetők élettelennek. A velük foglalkozó tudományág a *virologia*, sőt attól eltekintve, hogy (vírus) *fossziliákat* eddig még nem találtak, de olyan megkövesedett élőlényeket igen, amelyek szervezetében vírusok nyomaira bukkantak, egy új kutatási terület alakult ki, a *paleovirologia*. Egyes kutatók véleménye szerint a vírusok olyan ősi élőlények, amelyeknek a létrejötte megelőzhette az élet két ágra, *prokariótákra* és *eukariótákra* való szétválását. Ezek szerint kell, hogy legyen egy harmadik ág is, a sejteket nem alkotó ősi szerveződéseké, amelyeket *archeának* neveznek.

Persze ez ma még csak inkább elmélet, viszont mostanság szinte naponta születnek újabbnál újabb tudományos felismerések és felfedezések. Feltehetőleg a molekuláris biológia és a genetika lesz az, ami pontosítja majd a dolgokat.

A vírusokat megtalálták már az 1800-as évek végén. A víruskutatás módszertanát – bármily meglepő is – Pasteur veszettség elleni védőoltásának sikeres alkalmazása után pár évvel egy orosz botanikus, D. I. Ivanovszkij dolgozta ki az 1890-es években. Mozaikbeteg dohánylevelekből készített présnedvet szűrte át a legfinomabb baktériumszűrőn, s azt tapasztalta, hogy az így nyert nedv újabb fertőzéseket okozott. Tehát kell lenniük a baktériumokhoz hasonló fertőzőképes élőlényeknek, amelyek a szűrőn átjutottak, de olyan parányiak, hogy fénymikroszkóp alatt sem igen láthatók. Ezért úgy gondolták, a vírusokat a baktériumoktól sokszorosán kisebbek voltak különíti el, mert végül is a legnagyobbakat (0,2 μ – 200 μ) fénymikroszkóppal is megtalálták. Megindult hát a lázas kutatás, ami máig sem